

**СЭНСАРНАЕ ВЫХАВАННЕ ЯК
АСНОВА ФЭМУ Ё ДЗЯЦЕЙ
ДАШКОЛЬНАГА ЁЗРОСТУ 3 ЦПМ**

РЕПОЗИТОРІЙ БГПУ

ЗМЕСТ:

1. Сутнасць, задачы і змест сэнсарнага выхавання дзяцей з ЦПМ.
2. Умовы і сродкі сэнсарнага выхавання.
3. Фарміраванне сэнсарных эталонаў колеру, формы, велічыні.
4. Развіццё розных формаў успрымання на занятках, у працэсе навучання гульнявой дзейнасці, самаабслугоўванню і гаспадарча-бытавой працы.
5. Стварэнне ўмоў сэнсарнага выхавання ў працэсе правядзення рэжымных момантаў.

1. Сутнасць, задачы і змест сэнсарнага выхавання дзяцей з ЦПМ

Мэта сэнсарна-перцэптыўнага выхавання

складаецца ў тым, каб навучыць дзіця ўспрымаць навакольны свет ва ўсім багацці яго фарбаў, пахаў, гукаў, дапамагчы яму авалодаць мноствам практычных дзеянняў, якія спатрэбяцца ў паўсядзённым жыцці. Гэты напрамак уключае стымуляцыю дзейнасці глядзельнага, слыхавога, тактыльнага, смакавога і нюхальнага аналізатараў.

Сэнсарнае развіццё-

гэта развіццё ўспрымання і фарміраванне ўяўленн яў аб знешніх уласцівасцях прадмета.

Сэнсарнае выхаванне - гэта паслядоўнае планамернае азнаямленне дзіцяці з сэнсарнай культурай чалавецтва. Сэнсарная культура грунтуецца на засваенні сэнсарных эталонаў, якія выдзелены для ўсіх пяці органаў пачуццяў (колеры спектра, геаметрычныя фігуры, фанемы роднай мовы, шкала музычных гукаў і інш.).

Засваенне сэнсарнага эталона - гэта далёка не толькі правільнае яго называнне, але і выкарыстанне ў якасці меркі для ацэнкі ўласціvasцяў іншых прадметаў, гэта значыць, што дапускаецца яго веданне ў пасіўным слоўніку і актыўнае выкарыстанне ў прадметна-практычных дзеяннях.

Задачи сэнсарнага выхавання:

- фарміраванне ў дзяцей сістэм перцэптыўных дзеянняў;
- фарміраванне ў дзяцей сістэм сэнсарных эталонаў - абагульненых уяўленняў аб уласцівасцях, якасцях і адносінах прадметаў;
- фарміраванне ў дзяцей уменняў самастойна прымяняць сістэмы перцэптыўных дзеянняў і сістэмы эталонаў у практычнай і пазнавальнай дзейнасці.

Сэнсарныя дзеянні: разгледжванне, абмацванне, выстукванне, абнюхванне, аблізванне, пракатванне і інш.

Адначасова з развіццём перцэптыўных дзеянняў фарміруюцца і асноўныя разумовыя аперацыі:

1.аналіз аб'ектаў;

2.параўнанне (па форме, памеры, велічыні, колеры) выяўленне аднолькавых уласцівасцяў у розных аб'ектаў і знаходжанне розных якасцяў у роднасных аб'ектах;

3.фарміраванне абагульненых спосабаў абследавання з дапамогай перцэптыўных дзеянняў (ўбачыў, пачуў, паспрабаваў - даведаўся). Абследаванне прадметаў выступае як адзін з *асноўных метадаў сэнсарнага выхавання.*

Асаблівасці сэнсарнага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту з ЦПМ

Дзеці з першым узроўнем маўленчага развіцця:

1. не арыентуюцца ў прасторы і ў часе;
2. не могуць назваць колер, не маніпулююць велічынямі, формамі.

Дзеці з другім узроўнем маўленчага развіцця:

1. абмяжоўваюцца пералікам непасрэдна ўспрымальных прадметаў і дзеянняў, ігнаруючы іх ўласцівасці - велічыню, форму, колер;
2. не арыентуюцца ў прасторы і ў часе;
3. адным і тым жа словам могуць называць многія прадметы, якія маюць падабенства па форме, прызначэнні або іншых прыкметах.

Дзеці з трэцім узроўнем маўленчага развіцця:

1. звычайна ўжо не выклікае складанасці ў называнні прадметаў, дзеянняў, прыкмет, якасцяў і станаў, добра знаёмых ім з жыццёвага вопыту, але не выкарыстоўваюць цяжкія для іх словы і выразы;
2. узнікаюць цяжкасці ў вызначэнні прасторы, часу.

2. Умовы і сродкі сэнсарнага выхавання

Умовамi сэнсарнага выхавання з'яўляюцца:

1. змястоўная дзейнасць дзяцей:

плённая дзейнасць (маляванне, лепка, аплікацыя, канструяванне) не толькі стварае спрыяльныя ўмовы для развіцця адчуванняў і ўспрыманняў, але і выклікае патрэбнасць у авалоданні формай, колерам, прасторавымі арыенціроўкамі;

2. выкарыстанне розных сродкаў і форм арганізацыі навучання:

заняткаў, дыдактычных гульняў, дыдактычных практыкаванняў.

Для заняткаў з дзецьмі дашкольнага ўзросту з ЦПМ мэтазгодна выкарыстоўваць некалькі відаў дыдактычных цацак, розных па характары гульнявых дзеянняў з імі, запраграмаваных у іх канструкцыях:

1) цацкі для нанізвання (кольцы, утулкі, шары, кубы, паўсферы, якія маюць адтуліны для нанізвання і прызначаныя для збору пірамід);

2) геаметрычныя целы (шары, кубы, прызмы, паралелепіпед і інш., прызначаныя для пракатвання, для выканання дзеянняў па групоўцы і суаднясення іх па колеры, форме і велічыні);

Этапы фарміравання розных сэнсарных уяўленняў:

1. прыцягненне ўвагі да прыкметы прадмета (колер, форма, велічыня).
2. суаднясенне прыкметы з сэнсарным эталонам.
3. злучэнне атрыманага прадстаўлення са словам.
4. фарміраванне ладу ўспрымання прыкметы, вылучэнне яго ў навакольным становішчы.
5. уключэнне сфарміраванага ладу ў дзіцячую дзейнасць (маляванне, канструяванне).

3) дыдактычныя цацкі, якія складаюцца з геаметрычных фігур-укладышаў (кубы, конусы, цыліндры, паўсферы, прызначаныя для ўкладвання і накладвання, падбору па колеры і форме);

4) народныя зборна-разборныя дыдактычныя цацкі (матрошкі, яйкі і інш., якія прымяняюцца для ўкладвання, азнаямлення дзяцей з велічыняй прадметаў, а пры падборы іх па колеры і велічыні - для замацавання навыку групоўкі);

5) невялікія па памеры сюжэтныя цацкі (машынкi, ялінкі, грыбочкі, фігуркі жывёл) і прадметы, падабраныя па пэўных прыкметах (скрыначкі, кубачкі і інш.).

3. Фарміраванне сэнсарных эталонаў колеру, формы, велічыні

Фарміраванне сэнсарных эталонаў можа ажыццяўляцца па трох асноўных стратэгіях:

1.арганізацыя пошуку эталона, ідэнтычнага зададзенаму узору. Дзіця шукае зададзены элемент у сістэме эталонаў па ўзоры, які знаходзіцца ў полі зроку (ці ў межах дасяжнасці). Педагог навучае дзіця ажыццяўляць рух па сістэме сэнсарных эталонаў, прадстаўленых у шэрагу або матрыцы.

2.арганізацыя пошуку эталона па прадстаўленні . Педагог паказвае дзіцяці ўзор, просіць яго запомніць, а затым прыбірае ўзор з поля зроку. Ад дзіцяці патрабуецца знайсці зададзены эталон, абапіраючыся на мнемічны вобраз.

3.фарміраванне ўстойлівай сувязі паміж эталонам і словам. Падрыхтоўчы этап - называнне аб'ектаў і іх уласцівасцяў. Затым арганізуецца пошук эталона па яго назве, па моўным апісанні.

Этапы азнакамлення з асобнымі ўласцівасцямі прадметаў

Велічыня

1. Выбар з двух прадметаў большага ці меншага.
2. Раскладванне аднародных прадметаў рознай велічыні на дзве групы па прынцыпе «такі - не такі».
3. Выбар прадметаў аднаго памеру з групы аднародных рознай велічыні прадметаў.
4. Выбар з двух прадметаў аднаго роўнага трэцяму.
5. Сартаванне разнастайных прадметаў па памеры.
6. Ацэнка суадносін частак прадмета па памеры.
7. Вылучэнне розных вымярэнняў прадмета (даўжыні, шырыні, вышыні і інш.).
8. Замацаванне эталона - выбудоўванне прадметаў у змяншальныя (якія павялічваюцца) шэрагі. Выкананне заданняў па славеснай інструкцыі.

Форма

1. праштурхоўванне прадметаў рознай формы ў адпаведныя адтуліны (улік формы пры выкананні элементарных дзеянняў).

2. Выбар прадметаў па форме па прынцыпе «такі - не такі».

3. Раскладванне прадметаў, якія рэзка адрозніваюцца па форме.

4. Раскладванне прадметаў, блізкіх па форме.

5. Выбар двух зададзеных формаў пры выбары з чатырох.

6. Заданні на аналітычнае ўспрыманне формы.

Аналітычнае ўспрыманне формы мяркуе ўменне разбіць прадмет на элементы, якія адпавядаюць тым ці іншым узорам, і вызначыць іх суадносіны паміж сабой.

Эталонамі формы з'яўляюцца геаметрычныя формы. Плоскія фігуры з'яўляюцца больш абагульненымі ў параўнанні з аб'ёмнымі, яны адлюстроўваюць найбольш істотную для ўспрымання старану формы прадмета - яго контур. Пры абследаванні формы дадаткова выкарыстоўваецца тактыльны аналізатар.

На занятках можна выкарыстоўваць гульні «Геаметрычнае лато», даміно "Прадмет - форма», «Падбярэ постаць да контуру», «Падбярэ па форме розныя прадметы».

Колер

1. Выбар прадметаў аднаго колеру; паслядоўнае азнакамленне дзіцяці з разнастайнымі колерамі.

2. Групоўка прадметаў, розных па форме, памеры, прызначэнні, якія маюць аднолькавы колер.

3. Сартаванне прадметаў двух і больш колераў:
- кантрасных;
- блізкіх па колеры.

4. Злучэнне слоў-назваў з канкрэтнымі колерамі, пры гэтым у дзяцей ранняга ўзросту не патрабуецца абавязковае запамінанне назваў колераў.

5. Групоўка і сартаванне па колеры, прадстаўленаму рознымі адценнямі.

6. Вылучэнне і пазнаванне адценняў.

7. Выкананне практыкаванняў на аналітычнае ўспрыманне колеру.

4.Развіццё розных формаў успрымання на занятках,
у працэсе навучання гульнявой дзейнасці,
самаабслугоўванню і гаспадарча-бытавой працы

Зрокавае ўспрыманне

*Асноўныя задачы па развіцці і карэкцыі
глядзельнага ўспрымання:*

- 1.фарміраванне ўмення ўглядацца; распазнаванне і называнне колеру, формы і т. д .;
- 2.параўнанне і групоўка па знешніх прыкметах;
3. развіццё візуальнага выбарачнага ўспрымання (інтэрпрэтацыя таго, што мы бачым, у тым ліку праз разуменне такіх элементаў, як падабенства - адрозненне, малюнак - фон, здольнасць да візуальнага дапаўнення часткі да цэлага).

Слыхавое ўспрыманне

*Асноўныя задачы па развіцці і карэкцыі
слыхавога ўспрымання:*

1. фарміраваць уменне ўслухоўвацца, пазнаваць
знаёмыя галасы, адрозніваць шумы, суадносіць
прадмет з гукам, вызначаць аддаленасць аб'екта;

2. развіваць фанематычны слых.

Для карэкцыі і развіцця прымяняюцца такія гульні,
як: «Хвілінка цішыні», «Марская ракавіна»,
«Схаваны гук», гукаперайманне птушкам,
жывёлам, імітацыя і дыферэнцыяцыя галасоў,
мадуляцыі голасу.

Тактыльнае ўспрыманне

Асноўныя задачы на развіцці і карэкцыі слыхавога ўспрымання:

1. Адрозніванне структуры і якасці паверхні;
2. засваенне характарыстыкі формы, велічыні, фактуры, якасці паверхні, тэмпературы, вагі.

Тактыльную стымуляцыю, акрамя разнастайных масажных рухаў рук (пагладжванне, расціранне, паляпванне, пошчыпванне), праводзяць з дапамогай футра, пэндзліка, шчоткі, пярынкi, губкі, ваткі і інш. Можна выкарыстоўваць фен, выклікаючы халодны, цёплы, гарачы струмень паветра, уціраць крэм, расчэсваць, казытаць, паколваць.

У якасці абсталявання выкарыстоўваюць: «клавiшную» дошку М. Мантэсоры, кавалачкі розных відаў тканiны, узоры рознай драўнiны, пластыка; аб'ёмныя, рэльефныя малюнкi аб'ектаў, лiчбаў, лiтар; вагавыя наборы.

Тыповыя заданнi для дзяцей з ЦПМ: знайдзi такую ж паверхню, падбяры пару, падбяры па структуры, палiчы навобмацак пальчыкамі колькасць прадметаў.

5.Стварэнне ўмоў сэнсарнага выхавання ў працэсе разнастайных відах дзейнасці

Істотным фактарам у планаванні і методыцы правядзення заняткаў па сэнсарнаму выхаванню з'яўляецца **ўзаемасувязь навучання на занятках з замацаваннем ведаў і ўменняў у паўсядзённым жыцці:** на прагулцы, падчас самастойнай дзейнасці і г.д. Так, у гульнях пастаянна адбываецца азнаямленне дзяцей з якасцямі прадметаў. Пры мыцці дзеці пазнаюць тэмпературныя ўласцівасці вады, падчас прагулкі - уласцівасці снегу, у працэсе гульняў, пры катанні на санках улічваюць цяжар прадметаў. Збіраючы матрошку, размяшчаючы ўкладышы, апранаючы маленькіх і вялікіх лялек, яны знаёмяцца з велічыняй. Форму прадметаў дзеці ўлічваюць у гульнях з будаўнічым матэрыялам, пры праштурхоўванні прадметаў у адтуліны «займальнай скрынкі» і г.д.

*Засваенне сэнсарных эталонаў адбываецца праз
разнастайныя віды дзейнасці:*

- назіранні ў прыродзе і эксперыментаванне з прыроднымі матэрыяламі (гузы, каштаны, грэцкія арэхі, каменьчыкі, крупы) «Параўнай лісточкі», «Чые сляды больш?», «Пакарміць жывёлак», «Што вышэй куст або дрэва?»
- гульні-эксперыменты з вадой (наліваць, выліваць, кідаць усё ў ваду , вылоўліваць з вады, падфарбоўваць, змяняць тэмпературу ...)
- гульні з пяском, зямлёй і глінай: «Адчувальныя далонькі»
- развіваючыя гульні з прадметамі (зборна-разборныя цацкі, матрошкі, аб'ёмныя ўкладышы, рамкі-ўкладышы, скрынкі з адтулінамі для праштурхоўвання, кубы, шары ...)
- «Цацка-матрошка»; «Збяром пірамідку», «Пакажы, пра што я скажу»; «Крама цацак», «Паштовая скрыня».

-дыдактычныя гульні для фарміравання ўяўленняў аб колеры: «Падбярэ па колеры», «Знайдзі пару», «Пасадзі матрошку ў цягнік», «Апрані прыгожа лялек», «Каляровыя палянкі», «Раскладзі па скрынках», «Схавай мышку», «Знайдзі палачку »,« Паветраныя шары »,« Збяры бусы па колеры »

-дыдактычныя гульні для фарміравання ўяўленняў аб форме:« Перадай мяч »,« Паштовая скрыня », розныя« рамкі-ўкладышы », рамкі Мантэсоры, « Чароўны мяшчак,« Знайдзі прадмет падобнай формы »,« Падбярэ крышку да банкі »...

- дыдактычныя гульні для фарміравання ўяўленняў пра велічыню: «Што больш?», «Вялікі-маленькі», «Разбяры гузы (сняжынкi, морквы, зайчыкаў, лісточкі ...),« Зачыні акенцы »...

-дыдактычныя гульні для фарміравання ўяўленняў пра арыентоўку ў прасторы: «Што змянілася?», «Уверх-уніз», «Дзе шарык?», «Даручэнні», «Збяры квадраты», «Разразныя карцінкі», «Дзе ж нашы ручкі?», «Цацкі гуляюць у хованкі», «Чаго не хапае ў мішкі, зайкі, лісічкі ...» ...

-дыдактычныя гульні для фарміравання ўяўленняў пра густ, пах, тэкстуру, гучанне: «Даведайся навобмацак», «цудоўны мяшочак», «Што і дзе чуваць?», «Музычныя хованкі», «Хто пабудзіў сабачку?», «Хто ў хатцы жыве?», «Гародніна і садавіна», «Пачастунак» ...

-дыдактычныя гульні для фарміравання ўяўленняў пра час: «Калі гэта бывае?», ...

-канструяванне: гульні ў буйны і дробны будаўнік (драўляны, мяккі ...), гульні з канструктарам-лега (буйным і дробным), гульні з развіццёвымі кубікамі «Складзі ўзор», гульні з мазаікай некалькіх відаў (па форме і велічыні), «Бусы для нанізвання», гульні з рознымі шнураваннямі ...

-маляванне: гульні з фарбамі 8 колераў (на белым фоне, каляровым, па мокрым, усярэдзіне контуру, пальцамі ...)

-лепка, аплікацыя: гульні з фальгой, цв. паперай, кардонам, ватай, сурвэткамі, клеєм, пластылінам...

- гульні з лялькамі, мішкамі, сабачкамі: «Каця частуе сяброў», «Купанне лялек», «Лялькі збіраюцца на свята», «Расчашыце валосікі» ..

-гульні з машынкамі: «Пракаціцца па дарожцы», «Пастаў у гараж», «Перавязі мячы», «Эх, пракачу! »...

- гульні з цацкамі-рухавікамі (каталкамі, качалкамі, роварамі, каляскамі ...)

-рухальныя заданні з выкарыстаннем фізкультурнага абсталявання

-рухомыя гульні, імітацыйныя практыкаванні,
гульні з мячамі

- босахада па «дарожцы здароўя» ...

-гульні з мячом у коле

-гульні рукамі з невялікім прадметам (масажны мячык, грэцкі арэх, аловак, «каталочка» з коркаў ...)

-«цудоўны мяшочак» (адзін на ўсіх, кожнаму
свой).

-гульні з рознымі музычнымі інструментамі
(бубен, барабан, бразготка, трашчотка, дудка ...)

-гульні з самаробнымі прадметамі

-тэатралізаваныя гульні (лялькі бібабо ...)

- народная цацка (свістулькі ...)

Літаратура:

1. Варёнова Т.В. Коррекция развития детей с особыми образовательными потребностями/ Т.В. Варёнова – М.: Форум, 2012. – 272 с.
2. Венгер, Л.А. Воспитание сенсорной культуры ребенка. / Венгер, Л.А. Пилюгина, Э.Г., Венгер, Н.Б.– М.: Просвещение, 1988. – 144с.
3. Кислякова, Ю.Н. Воспитание и обучение детей с ТНР: программа для специальных дошкольных учреждений / Ю.Н. Кислякова, Программа для специальных дошкольных учреждений / авт.-сост. Ю.Н. Кислякова, Л.Н. Мороз.– Минск: НИО, 2007. – 280 с.